

Roditeljsko sagorijevanje, stres i dobrobit majki darovite i nedarovite djece

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

Primljen: 14. 10. 2023.

Prihvaćen: 9. 11. 2023.

UDK

613.86-055.52

376-056.45

<https://doi.org/10.59549/n.164.3-4.1>

Marina Sunara,
univ. mag. psych.
marina.sunara308@gmail.com

prof. emer. Majda Rijavec
Sveučilište u Zagrebu
Učiteljski fakultet
majda.rijavec@ufzg.hr
orcid.org/
0000-0001-6361-9968

doc. dr. sc. Dragan Glavaš
Hrvatsko katoličko
sveučilište
dragan.glavas@unicath.hr
orcid.org/
0000-0002-5950-855X

Sažetak

Roditeljstvo darovite djece nosi sa sobom mnoge izazove ali i dobrobiti, stoga je cilj ovog istraživanja bio ispitati razlike u roditeljskom sagorijevanju, percipiranom stresu, zadovoljstvu životom i psihološkom procvatu majki darovite i nedarovite djece. U uzorak je bilo uključeno 66 majki darovite i 63 majke nedarovite djece. U istraživanju su korišteni sljedeći mjerni instrumenti: Upitnik sagorijevanja u roditeljstvu, Ljestvica percipiranog stresa, Skala zadovoljstva životom i Skala psihološkog procvata. Očekivalo se da se majke darovite i nedarovite djece neće razlikovati u razini sagorijevanja, ali će majke darovite djece imati veću razinu i stresa i dobrobiti. Razlike u ispitivanim varijablama između majki darovite i nedarovite djece testirane su t-testom. Rezultati su pokazali da su majke darovite djece obrazovanije, ali se od majki nedarovite djece ne razlikuju značajno ni u jednoj ispitivanoj varijabli.

Ključne riječi: darovitost, problemi roditelja darovite djece, psihološki procvat, životno zadovoljstvo

UVOD

Ne postoji jedinstvena definicija darovitosti oko koje se svi slažu, a definicije ovise i o teorijskom pristupu u okviru kojega su nastale. Ipak, svim definicijama je zajedničko da naglašavaju iznimni potencijal osobe koji se očituje u kvalitetnijem i boljem rezultatu, proizvodu ili izvedbi u nekom području nego što postižu ostali pojedinci (Rijavec, 2023). Sukladno tome darovita djeca su ona kod koje se zbog njihovih iznimnih sposobnosti mogu očekivati visoka postignuća i koja zahtijevaju obrazovne programe različite od onih koje škole nude kako bi realizirala svoje potencijale za vlastitu dobrobit i dobrobit zajednice (Marland, 1972).

Istraživanja o prilagodbi darovite djece nisu dala dosljedne rezultate. Neka istraživanja ukazuju kako su darovita djeca podložnija riziku kad su u pitanju emocionalne i socijalne poteškoće (Eren *i sur.*, 2018; Jen, Wu *i Gentry*, 2015), dok druga nisu pronašla nikakve razlike ili su razlike bile u korist darovitih (Eklund *i sur.*, 2015; Košir *i sur.*, 2015). Danas prevladava gledište da darovita djeca u prosjeku ne doživljavaju više teškoća od svojih nedarovitih vršnjaka, ali postoji određeni broj faktora koji mogu dovesti neke od njih u veći rizik za razvoj ponašajnih i emocionalnih problema. Također, darovita djeca imaju posebne odgojne potrebe koje škola nije uvijek u stanju zadovoljiti (Vizek Vidović, 2008). Svi ovi problemi odražavaju se naravno i na roditelje darovite djece.

U samom su početku istraživanja roditelja darovite djece uglavnom bila usmjerena na njihove sociodemografske karakteristike. Tako se pokazalo da djeca visokog IQ-a obično imaju visoko obrazovane roditelje (Albert, 1980; Barbe, 1956). Neka istraživanja u SAD-u (Silverman *i Kearney*, 1989) i Tajvanu (Hsueh *i Moon*, 1998) pokazala su da su roditelji darovite djece najčešće srednje do više ekonomske klase, dobro obrazovani i kako majke obično nisu zaposlene iako su visoko obrazovane. Daroviti su obično prvorodeni ili jedinci Colangelo *i Dettmann* (1983) te potječu iz manjih obitelji (Robinson, 2002). Također, roditelji darovite djece u prosjeku su nešto stariji (Albert, 1980; Rogers *i Silverman*, 2001). Ove rezultate teško je generalizirati i s obzirom na razdoblje u kojem su dobiveni kao i s obzirom na samo nekoliko država u kojima su istraživanja provedena. Kasnija su istraživanja u većoj mjeri bila usmjerena na iskustva roditelja darovite djece, a dijelom i na roditeljsko sagorijevanje, stres i dobrobit.

Problemi i pozitivna iskustva roditelja darovite djece

Postoje mnoga područja u kojima roditelji darovite djece nailaze na teškoće. Ti problemi uključuju brigu zbog neznanja o adekvatnim roditeljskim postupcima, suočavanje sa specifičnim ponašanjima djeteta, podbacivanje djeteta u školi i odnos s

učiteljima, negativne reakcije okoline, brige zbog odnosa djeteta s vršnjacima, odnosi darovitog djeteta s braćom i sestrama, odnosi s bračnim partnerom te suočavanje s vlastitom darovitošću (Renati, Bonfiglio i Pfeiffer, 2016). U istraživanju koje se bavilo teškoćama na koje nailaze roditelji darovite djece, pokazalo se kako su roditelji nesigurni u strategije odgoja koje trebaju koristiti, nagrađivanje pozitivnih i korigiranje negativnih ponašanja te da im je teško pomoći djeci da se nose sa svojom različitosti (Morawska i Sanders, 2009). Neka istraživanja naglašavaju zabrinutost roditelja zbog socijalizacije svoje darovite djece, njihovog odnosa s vršnjacima i usamljenosti (Renati i sur., 2023).

Općenito se može zaključiti da se problemi roditelja darovite djece vežu uz osobine djeteta, probleme u užoj i široj obitelji te probleme u školi. Mnogi roditelji doživljavaju osjećaj krivnje i zabrinutosti jer nisu sigurni da čine ono što je najbolje za njihovo dijete što često rezultira iscrpljenošću i stresom. Također im je teško nositi se s intenzivnim emocijama djece, njihovim iznenadnim reakcijama, ali i njihovom pretjeranom aktivnošću i znatiželjom (Peebles, Mendaglio i McCowan, 2023). Također, i u suradnji sa školom mogu postojati problemi. Tako je, primjerice, u jednom istraživanju u Hrvatskoj pokazano da učitelji razredne nastave imaju pozitivan stav prema darovitim učenicima, ali nemaju dovoljno znanja kako bi prilagodili nastavu njihovim potrebama (Perković Krijan, Jurčec i Borić, 2015).

Istraživanja koja se bave pozitivnim roditeljskim iskustvima u odgoju darovite djece su vrlo rijetka. McDowall (2019) je na uzorku novozelandskih majki istraživala i negativna i pozitivna iskustva te način na koji se roditelji nose s tim iskustvima. Negativne strane u odgoju darovite djece uključivale su iscrpljenost, anksioznost i stres što su pokazala i dotadašnja istraživanja. S druge strane, istraživanje je ukazalo i na resurse o kojima su majke darovite djece izvještavale, a uključivale su obogaćeno iskustvo majčinstva i osobni rast.

Stres i sagorijevanje roditelja darovite djece

Navedeni problemi roditelja darovite djece naveli su neke istraživače na istraživanje razine roditeljskog stresa i roditeljskog sagorijevanja. Bishop (2012) je uspoređivala razinu stresa majki darovite i nedarovite djece u Kanadi. Pokazalo se da majke darovite djece doživljavaju značajno višu razinu stresa od majki nedarovite djece. Nadalje, karakteristike djeteta bile su značajni prediktori roditeljskog stresa, dok karakteristike roditelja nisu.

Ukoliko se radi o kroničnom stresu utoliko to može dovesti i do *roditeljskog sagorijevanja*. Istraživanja sagorijevanja obično su bila usmjerena na sagorijevanje na poslu. Tek odnedavno je istraživače počelo zanimati roditeljsko sagorijevanje i njegovi uzroci. Roditeljsko sagorijevanje je jedinstveni sindrom koji je rezultat dugo-

trajne izloženosti kroničnom stresu (Roskam, Brianda i Mikolajczak, 2018) a rezultat je neravnoteže između rizičnih faktora (koji povećavaju roditeljski stres) i zaštitnih faktora (koji smanjuju roditeljski stres) (Mikolajczak i Roskam, 2018). Roditeljsko sagorijevanje u usporedbi sa sagorijevanjem na poslu ima tri jednake dimenzije, a to su iscrpljenost povezana uz ulogu roditelja, emocionalno distanciranje od vlastite djece te osjećaji neuspješnosti u roditeljskoj ulozi (Mikolajczak i sur., 2018a). Iscrpljenost povezana uz ulogu roditelja odnosi se na preveliku uključenost u roditeljstvo i nevoljko suočavanje s novim danom i izazovima vezanima uz djecu. Emocionalno distanciranje od vlastite djece odnosi se na sve manju uključenost u odgoj i odnos s vlastitom djecom, a komunikacija je minimalna i svodi se na tehničke i svakodnevne zadatke. Treća dimenzija, osjećaj neuspješnosti u roditeljskoj ulozi, odnosi se na osjećaj roditelja kako ne mogu rješavati probleme uspješno i smireno.

Posljedice roditeljskog sagorijevanja su razne i mogu se odnositi na roditelje, ali i sve članove obitelji. Roditelji koji doživljavaju sagorijevanje mogu doživjeti osobne štetne posljedice poput razvoja ovisničkih ponašanja, poremećaja spavanja, suicidalnih misli te općenito različitih zdravstvenih problema. Osim osobnih posljedica, postoje posljedice i po bračni i roditeljski odnos kao što su, primjerice, česti sukobi. Nažalost, roditeljsko sagorijevanje ima posljedice i po djecu jer ih roditelji mogu zanemarivati ili se prema njima ponašati nasilno (Mikolajczak i sur., 2018b). Iz navedenih istraživanja može se pretpostaviti da roditelji darovite djece imaju specifične okolnosti roditeljstva te zbog toga mogu imati veći rizik za razvoj roditeljskog sagorijevanja. Ipak, rijetka istraživanja koja su provedena o ovoj temi nisu potvrdila ovu pretpostavku. Istraživanje koje se bavilo razlikom između roditelja darovite i roditelja nedarovite djece u roditeljskom sagorijevanju nije pokazalo statistički značajnu razliku između ovih dviju grupa roditelja (Saliez i sur., 2022). Ovakav nalaz potvrđuje i istraživanje Mikolajczak i suradnika (2018a) koje je pokazalo da osobine djeteta imaju manju ulogu u razvoju roditeljskog sagorijevanja nego što to imaju osobine roditelja, stil odgoja i način funkcioniranja obitelji.

Dobrobit roditelja darovite djece

Iako postoje istraživanja na temu poteškoća s kojima se susreću roditelji darovite djece kao i izazovima koje takvo roditeljstvo nosi sa sobom, vrlo je malo istraživanja na temu dobrobiti roditelja u kontekstu odgoja darovite djece, a ona nisu dala uvijek dosljedne rezultate. U nekim istraživanjima roditelji darovite djece imali su nižu subjektivnu dobrobit i više negativnih iskustava od roditelja koji nemaju darovitu djecu (Llinares-Insa, Casino-Garcia i Garcia-Perez, 2020). Druga istraživanja ukazuju na postojanje i negativnih i pozitivnih posljedica. Tako se u jednom istraživanju (Rimlinger, 2016) pokazalo kako roditelji darovite djece iskazuju niže razine depresije

i stresa u usporedbi s ostalim roditeljima, ali višu razinu anksioznosti. U kvalitativnim istraživanjima McDowall (2019) je pokazala da su uz anksioznost i stres majke darovite djece izvještavale i o obogaćenom iskustvu majčinstva i osobnom rastu. Navedena istraživanja ukazuju na mogućnost da roditelji darovite djece imaju veću dobrobit koja uključuje i subjektivnu i psihološku dobrobit. Subjektivna dobrobit odnosi se na životno zadovoljstvo, tj. opću kognitivnu procjenu života (Diener i sur., 1985), dok psihološka uključuje i dodatne komponente kao što su primjerice samoprihvatanje, životni smisao ili osobni rast (Ryff i Singer, 2008). Stoga je nužno provesti kvantitativna istraživanja koja bi zahvatila ne samo stres i sagorijevanje nego i subjektivnu i psihološku dobrobit roditelja.

Kad su u pitanju istraživanja razlika u roditeljskom sagorijevanju, stresu i dobrobiti roditelja darovite i nedarovite djece, treba napomenuti da se te razlike ne mogu istraživati bez da se uzmu u obzir glavne sociodemografske varijable povezane s varijablama koje su predmet ovog istraživanja. Tako je stres najčešće niži kod zaposlenih roditelja jer imaju više materijalnih, socijalnih i psiholoških resursa za roditeljstvo (Nomaguchi i Johnson, 2016). Metaanaliza faktora povezanih s roditeljskim stresom pokazala je da nema povezanost između dobi majki i očeva i roditeljskog stresa (Fang i sur., 2022). Također, zaposlene majke nemaju veću razinu roditeljskog sagorijevanja od onih koje nisu zaposlene, dok je sagorijevanje veće kod onih koje imaju veću razinu obrazovanja (Séjourné i sur., 2018). Emocionalna iscrpljenost veća je kod mlađih roditelja, emocionalno distanciranje kod roditelja koji imaju veći broj djece, a osjećaj roditeljske neuspješnosti kod starijih roditelja i onih s više djece (Vigouroux i Scola, 2018). Stoga u istraživanju treba kontrolirati ove faktore ili uspoređivati grupe roditelja darovite i nedarovite djece izjednačene po ovim faktorima.

Budući da su istraživanja o roditeljskom sagorijevanju i stresu, a posebno dobrobiti roditelja darovite djece, iznimno rijetka i uglavnom su kvalitativna, ovo istraživanje provedeno je s ciljem ispitivanja razlika između majki darovite i nedarovite djece u roditeljskom sagorijevanju, stresu i dobrobiti. Koliko je nama poznato ovo je prvo kvantitativno istraživanje razlika majki darovite i nedarovite djece u Hrvatskoj. Pritom su majke darovite djece definirane kao one koje imaju barem jedno darovito dijete. Na temelju navedenih istraživanja očekuje se da između majki darovite djece i majki nedarovite djece neće biti razlike u razini roditeljskog sagorijevanja (hipoteza 1), da će majke darovite djece imati višu razinu stresa (hipoteza 2) ali i veću razinu subjektivne dobrobiti (hipoteza 3) i psihološke dobrobiti (hipoteza 4).

Metodologija istraživanja

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 129 majki darovite i nedarovite djece. Od ukupnog broja njih 66 je izjavilo da je njihovo dijete službeno identificirano kao darovito, dok se njih 63 izjasnilo kao majke nedarovite djece. Raspon dobi sudionica iznosi 24 – 62 (M = 40,62), a najveći broj je u srednjoj dobnoj skupini 35 – 54 godine (78,3 %). Većina sudionica je iz Grada Zagreba i Zagrebačke županije (79,2 %), dok su sudionice iz drugih mjesta u Hrvatskoj u manjini (20,8 %). Prema obrazovanju, 32,6 % ima srednju stručnu spremu, 15,5 % višu stručnu spremu, 38 % visoku stručnu spremu, a 14 % završen magisterij/doktorat. Od ukupnog broja njih 90,7 % je zaposleno, a 9,3 % nezaposleno. Većina majki ima dvoje djece (55,6 %), slijede majke s jednim djetetom (26,2 %), troje djece (15,9 %) i četvero djece (2,4 %). Na pitanje o dobi djece odgovorilo je samo 66 % majki, a najveći broj djece u obje skupine bio je vrtičke i osnovnoškolske dobi.

Mjerni instrumenti

Roditeljsko sagorijevanje

Roditeljsko sagorijevanje mjereno je Upitnikom sagorijevanja u roditeljstvu (PBA – CRO) koji je prilagođena i prevedena verzija upitnika Parental Burnout Assessment (PBA) (Roskam i sur., 2018, hrvatska verzija Macuka, Šimunić i Reić Ercegovac, 2022). Sastoji se od 23 čestice (pr. *Osjećam se toliko umorno od uloge roditelja da mi ni spavanje ne pomaže*) koje se procjenjuju na skali od sedam stupnjeva: nikad (0), nekoliko puta godišnje (1), jednom mjesečno ili rjeđe (2), nekoliko puta mjesečno (3), jednom tjedno (4), nekoliko puta tjedno (5) i svaki dan (6). Ukupni rezultat je prosjek odgovora na svim česticama, a viši rezultat označava višu razinu roditeljskog sagorijevanja. Validacija hrvatske verzije upitnika sagorijevanja u roditeljstvu na hrvatskom uzorku pokazala je visoku unutarnju pouzdanost $\alpha = 0,98$ (Macuka, Šimunić i Ercegovac, 2022). U ovom istraživanju koeficijent unutarnje konzistencije iznosio je $\alpha = 0,95$.

Percipirani stres

Percipirani stres mjereno je Ljestvicom percipiranog stresa (eng. *Perceived Stress Scale*, PSS) (Cohen, Kamarck i Mermelstein, 1983) koja predstavlja globalnu mjeru opaženog stresa u životu osobe. U ovom istraživanju je korištena adaptirana verzija ljestvice (Hudek-Knežević, Kardum i Lesić, 1999), a sastoji se od 10 čestica koje se procjenjuju na skali od pet stupnjeva: nikad (1), gotovo nikad (2), ponekad (3), po-

prilično često (4) i veoma često (5). Zadatak sudionika je procijeniti koliko su često tijekom prethodnog mjeseca bili preopterećeni ili im se život činio nekontroliranim i nepredvidljivim (pr. *Tijekom prethodnog mjeseca, koliko ste se često osjećali da se problemi nagomilavaju i da ih ne možete savladati?*). Ukupni rezultat na skali je prosjek odgovora na svim česticama, a viši rezultat na ljestvici označava viši percipirani stres sudionika. U istraživanju na hrvatskom uzorku s adaptiranom verzijom (Hudek-Knežević i sur., 1999), unutarnja konzistencija je iznosila $\alpha = 0,88$. U ovom istraživanju koeficijent unutarnje konzistencije iznosio je $\alpha = 0,76$ što je nešto niže nego u navedenom istraživanju, ali prihvatljivo.

Subjektivna dobrobit

Subjektivna dobrobit mjerena je Skalom zadovoljstva životom (eng. *The Satisfaction with Life Scale, SWLS*, Diener i sur., 1985). Skala se sastoji od 5 tvrdnji kojima se mjeri kognitivna procjena zadovoljstva životom (pr. *Moj život je vrlo blizu onome što smatram idealnim.*). Sudionici procjenjuju u kojoj se mjeri slažu s tvrdnjama na skali od sedam stupnjeva: uopće se ne slažem (1), ne slažem se (2), djelomično se ne slažem (3), niti se slažem niti se ne slažem (4), djelomično se slažem (5), slažem se (6), posve se slažem (7). Ukupni rezultat je prosjek procjena na svim česticama, a veći rezultat ukazuje na višu razinu životnog zadovoljstva. U istraživanjima na hrvatskim uzorcima pouzdanost je bila prihvatljiva, primjerice $\alpha = 0,82$ u istraživanju Olčar, Rijavec i Ljubin Golub (2015), dok je u ovom istraživanju bila $\alpha = 0,93$.

Psihološka dobrobit

Psihološka dobrobit mjerena je Skalom psihološkog procvata (eng. *The Flourishing Scale*, Diener i sur., 2010). Skala se sastoji od 8 čestica kojima se mjeri pozitivno ljudsko funkcioniranje u važnim domenama života poput kompetencije, angažiranosti, svrhovitosti, odnosa i slično (pr. *Vodim svrhovit i smislen život.*). Sudionici procjenjuju u kojoj se mjeri slažu s određenom tvrdnjom na skali od 7 stupnjeva: uopće se ne slažem (1), ne slažem se (2), djelomično se ne slažem (3), niti se slažem niti se ne slažem (4), djelomično se slažem (5), slažem se (6), u potpunosti se slažem (7). Ukupni rezultat je prosjek odgovora na svim tvrdnjama. Viši rezultat ukazuje na više psiholoških resursa i snaga. Unutarnja konzistencija u autorskom radu je iznosila $\alpha = 0,87$ (Diener i sur., 2010), a bila je visoka i na hrvatskim uzorcima (pr. $\alpha = 0,90$; Jurčec, Ljubin Golub i Rijavec, 2021), a u ovom radu iznosila je $\alpha = 0,95$.

Sociodemografski podatci

U istraživanju su prikupljeni i podatci o dobi sudionica, broju djece koje imaju, radnom statusu (zaposlena/nezaposlena) i završenom obrazovanju (osnovna škola,

srednja stručna sprema, viša stručna sprema, visoka stručna sprema i magisterij/doktorat).

Postupak

Istraživanje je provedeno na daljinu (*online*). Podatci su prikupljeni putem platforme Google Forms. Poveznica na formu putem koje su se prikupljali podaci za oba uzorka je dijeljena na društvenim mrežama (Facebook grupe roditelja) te putem e-pošte (kontaktiranje Udruga koje se bave darovitom djecom). Pri otvaranju poveznice, sudionicima je bio prikazan informirani pristanak u kojem su bili navedeni svrha istraživanja, informacije o anonimnosti i povjerljivosti te trajanju istraživanja. Sudionicima je naglašeno da su u svakom trenutku slobodni odustati od istraživanja bez ikakvih posljedica. Da bi potvrdili svoj pristanak na sudjelovanje, navedeno je kako ispunjavanjem forme potvrđuju da su razumjeli informacije i pristaju na sudjelovanje u istraživanju. U informiranom pristanku naglašeno je da u istraživanju mogu sudjelovati samo majke. Trajanje ispunjavanja forme je bilo oko 10 min.

Pregled statističkih analiza

Statističke analize provedene su statističkim programom SPSS 26. Za sve ispitivane varijable izračunati su deskriptivni pokazatelji. Za utvrđivanje razlika između dviju skupina majki u dobi, broju djece, roditeljskom sagorijevanju, percipiranom stresu, životnom zadovoljstvu i psihološkom procvatu korišten je t-test za nezavisne uzorke i analiza kovarijance. Prikadnost podataka za provedbu t-testa provjerena je Levenovim testom. U slučaju nehomogenih varijanci, tj. kada kriteriji za provedbu t-testa nisu bili zadovoljeni, korišten je Welchov test. Za provjeru razlike u radnom statusu kao i stupnju završenog obrazovanja između majki darovite i majki nedarovite djece, korišten je hi-kvadrat test.

Rezultati

Deskriptivni pokazatelji i korelacije među ispitivanim varijablama

U Tablici 1. prikazani su deskriptivni pokazatelji i korelacije među ispitivanim varijablama. Roditeljsko sagorijevanje ($M = 0,60$) i percipirani stres ($M = 2,75$) bili su ispodprosječno izraženi, dok su razina životnog zadovoljstva ($M = 4,88$) i psihološkog procvata ($M = 5,29$) bili nešto iznadprosječni. Korelacije među ispitivanim varijablama bile su u očekivanom smjeru. Roditeljsko sagorijevanje i stres bili su međusobno statistički značajno pozitivno povezani, ali negativno povezani sa život-

nim zadovoljstvom i psihološkim procvatom. Zadovoljstvo životom i psihološki procvat bili su pozitivno međusobno povezani. Vrijednosti asimetričnosti i spljoštenosti bile su u prihvatljivim okvirima (-2 do +2) što se smatra zadovoljavajućim kao dokaz normalne univarijatne distribucije (Tabachnick i Fidell, 2007).

Tablica 1. Deskriptivni pokazatelji i korelacije među ispitivanim varijablama

	1.	2.	3.	4.
Roditeljsko sagorijevanje	-	0,47**	-0,37**	-0,36**
Percipirani stress		-	-0,48**	-0,43**
Životno zadovoljstvo			-	0,71**
Psihološki procvat				-
M	0,60	2,75	4,88	5,29
SD	0,53	0,50	1,42	1,23
Min-Max – stvarni	0,00-2,52	1,50-3,90	1,20-7,00	2,13-7,00
Min – Max – teorijski	0-6	1-5	1-7	1-7
asimetričnost (<i>skewness</i>)	1,35	-0,35	-0,44	-0,57
spljoštenost (<i>kurtosis</i>)	1,66	0,30	-0,65	-0,64

** $p < 0,01$

Razlike između majki darovite i nedarovite djece

Razlike u sociodemografskim varijablama

Prije nego što su testirane razlike između majki darovite djece i majki nedarovite djece u roditeljskom sagorijevanju, percipiranom stresu, životnom zadovoljstvu i psihološkom procvatu provjereno je razlikuju li se ove dvije skupine majki u nekim sociodemografskim obilježjima za koje se iz dosadašnjih istraživanja zna da su povezani s darovitošću djece i s ispitivanim varijablama u ovom istraživanju. To su bili dob majke, stupanj obrazovanja, zaposlenost i broj djece.

Razlike u dobi testirane su t-testom. Prije provedbe t-testa Levenovim testom potvrđena je homogenost varijance, a vrijednosti asimetričnosti i spljoštenosti bile su u prihvatljivim okvirima. Vrijednost t-testa pokazala je da ne postoji statistički značajna razlika u dobi između majki darovite i majki nedarovite djece ($t(124) = 1,160$, $p > 0,05$). Može se zaključiti kako se majke darovite ($M = 41,23$, $SD = 7,42$) i majke nedarovite djece ($M = 39,53$, $SD = 8,92$) u ovom istraživanju ne razlikuju u dobi.

Kad je u pitanju obrazovanje, majke su prema stupnju obrazovanja bile podijeljene u 4 kategorije (osnovna škola, srednja stručna sprema, viša stručna sprema,

visoka stručna sprema i magisterij/doktorat). Budući da je samo jedna majka nedarovitog djeteta imala osnovnu školu, bila je isključena iz analize. Za provjeru razlike u stupnju završenog obrazovanja između majki darovite i majki nedarovite djece, korišten je hi-kvadrat test. Testiranje je pokazalo da postoji statistički značajna razlika u stupnju obrazovanja između majki darovite i majki nedarovite djece ($\chi^2(3) = 21,754; p < 0,05$) Pregledom podataka iz Tablice 2. može se zaključiti da je kod majki darovite djece više onih s visokom stručnom spremom (VSS), kao i magisterijem/doktoratom, dok je kod majki nedarovite djece više onih sa srednjom stručnom spremom (SSS).

Tablica 2. Stupanj obrazovanja majki darovite i majki nedarovite djece (f)

Stupanj obrazovanja	Majke darovite djece		Majke nedarovite djece	
	N	%	N	%
Magisterij/doktorat	12	19,4 %	6	9,4 %
Visoka stručna sprema (VSS)	32	51,6 %	15	23,4 %
Viša stručna sprema (VŠS)	9	14,5 %	10	15,6 %
Srednja stručna sprema (SSS)	9	14,5 %	32	50,0 %
Osnovna škola (OŠ)	0	0,0 %	1	1,6 %

Majke darovite djece bile su u nešto većoj mjeri zaposlene (95,2 %) nego majke nedarovite djece (87 %), ali razlika nije bila statistički značajna ($\chi^2(1) = 2,32; p < 0,05$). Dakle, majke darovite i nedarovite djece nisu se značajno razlikovale po svom radnom statusu.

Razlike u broju djece između dviju skupina majki testirane su t-testom. Prije provedbe t-testa Leveneovim testom potvrđena je homogenost varijance, a vrijednosti asimetričnosti i spljoštenosti bile su u prihvatljivim okvirima. Majke darovite djece imale su u prosjeku 1,98 djece, a majke nedarovite djece 1,91 dijete, dakle razlika nije bila statistički značajna ($t(124) = 0,604, p > 0,05$).

Na temelju provedenih analiza može se zaključiti da se majke darovite i nedarovite djece ne razlikuju značajno u sociodemografskim varijablama koje mogu biti povezane sa zavisnim varijablama, osim što su majke darovite djece obrazovanije.

Razlike između majki darovite i nedarovite djece u roditeljskom sagorijevanju, stresu i dobrobiti

Razlike između majki darovite i nedarovite u djece u roditeljskom sagorijevanju, percipiranom stresu, životnom zadovoljstvu i psihološkom procvatu testirane su t-te-

stom, a rezultati su prikazani u Tablici 3. Iz rezultata je vidljivo da se majke darovite i nedarovite djece nisu značajno razlikovale ni u jednoj od ispitivanih varijabli.

Tablica 3. Razlike između majki darovite i nedarovite djece u ispitivanim varijablama

	Majke darovite djece		Majke nedarovite djece		t-test	p
	M	SD	M	SD		
Roditeljsko sagorijevanje	0,67	0,61	0,53	0,42	1,524	0,13
Percipirani stres	2,76	0,056	2,74	0,44	0,232	0,82
Životno zadovoljstvo	4,85	1,46	4,91	1,40	0,234	0,82
Psihološki procvat	5,36	1,22	5,21	1,25	0,692	0,15

Budući da su se majke darovite i nedarovite djece razlikovale u stupnju obrazovanja, provedena je i analiza kovarijance sa stupnjem obrazovanja kao kovarijatom, ali razlike između dviju skupina majki u ispitivanim varijablama i uz kontrolu stupnja obrazovanja i dalje nisu bile značajne.

Rasprava

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati razlike u roditeljskom sagorijevanju, percipiranom stresu i životnom zadovoljstvu te psihološkom procvatu između majki darovite i majki nedarovite djece. Pretpostavljeno je da će majke darovite djece imati višu razinu percipiranog stresa, ali i veću razinu životnog zadovoljstva i psihološkog procvata od majki nedarovite djece, dok razlika neće postojati u roditeljskom sagorijevanju. Razlike nisu potvrđene ni za jednu ispitivanu varijablu te je tako potvrđena samo hipoteza 1. kako se majke ne razlikuju u razini roditeljskog sagorijevanja. Nije bilo razlike ni u sociodemografskim varijablama (dob, broj djece, radni status) osim što su majke darovite djece bile obrazovanije.

Razlike u sociodemografskim varijablama

Kad su u pitanju sociodemografske varijable majke se nisu razlikovali po dobi, broju djece i radnom statusu. Neka starija istraživanja provedena u svijetu pokazala su da majke darovite djece češće nisu zaposlene, iako imaju visoko obrazovanje. Kako se radi o starijim istraživanjima koja nisu provedena u Hrvatskoj teško ih je uspoređivati s podacima dobivenim u ovom istraživanju. U međuvremenu se položaj žena u svijetu i kod nas promijenio, trend zaposlenosti žena se općenito povećao, a Hrvatska spada među države s najvećom stopom zaposlenosti majki na puno radno

vrijeme. Istraživanje (OECD Family Database, 2020) je također pokazalo da je u Hrvatskoj stopa zaposlenosti majki vrlo velika i u slučajevima kada su djeca vrlo mala, a da je zaposlenost nešto niža u slučajevima kada majke imaju troje i više djece, što je u ovom uzorku vrlo mali broj majki. Jedina razlika dobivena je u stupnju obrazovanja. Majke darovite djece bile su obrazovanije od majki nedarovite djece.

Majke darovite djece nisu se razlikovale ni u razini roditeljskog sagorijevanja ni u razini stresa. Prvi nalaz bio je očekivan jer su takvi nalazi dobiveni i u drugim istraživanjima (Saliez i sur., 2022). Jedno od mogućih objašnjenja je da osobine roditelja i način funkcioniranja obitelji imaju veću ulogu u razvoju roditeljskog sagorijevanja nego što to imaju osobine djeteta (Mikolajczak i sur., 2018a). Također, iako se roditelji darovite djece susreću s mnogim problemima, kao što je već navedeno, postoje i određeni zaštitni faktori kao što je primjerice iznadprosječan školski uspjeh djeteta. Jedna metaanaliza pokazala je da darovita djeca imaju veću emocionalnu inteligenciju, što za roditelje može biti olakšavajući faktor u njihovom odgoju (Abdulla Alabbasi, Ayoub i Ziegler, 2021).

Majke u ovom istraživanju nisu se međusobno razlikovale ni u razini percipiranog stresa. Kad je u pitanju stres, dosadašnja istraživanja uglavnom pokazuju da majke darovite djece imaju veću razinu stresa, iako ima i istraživanja u kojima nisu pronađene razlike. Neke majke darovite djece u ovom istraživanju su kontaktirane putem centara za darovitu djecu, što znači da su njihova djeca bila uključena u neki oblik podrške darovitoj djeci izvan škole gdje imaju pristup dodatnim materijalima i sadržajima namijenjenima upravo njima. Ovakav oblik uključenosti mogao je smanjiti probleme koje darovita djeca imaju u školi, a time stres i njihovih majki. Također, roditelji darovite djece unutar centara imaju mogućnost proširiti svoja znanja o darovitoj djeci, konzultirati se s drugim roditeljima darovite djece te stručnjacima unutar programa za darovitu djecu. Ovaj oblik podrške također je mogao pridonijeti smanjenju stresa kod majki darovite djece.

U dosadašnjim istraživanjima roditelji darovite djece obično su neovisno o karakteristikama djece izvještavali o psihološkoj dobrobiti koje imaju od odgoja darovite djece, no gotovo sva provedena istraživanja su kvalitativnog tipa (McDowall, 2019; Stainton i Besser, 1998). Jedno od rijetkih kvantitativnih istraživanja (Taghipour Javan, Hassan Nattaj i Shooshtari, 2015) uspoređivalo je majke djece s intelektualnim teškoćama, majke darovite i majke prosječne djece. Rezultati nisu pokazali razliku u psihološkoj dobrobiti između majki darovite i nedarovite djece.

Prednosti, ograničenja i pravci budućih istraživanja

Prema našim saznanjima ovo je prvo istraživanje u Hrvatskoj koje je istraživalo razlike u roditeljskom sagorijevanju, stresu i dobrobiti majki darovite i nedarovite djece, te jedno od rijetkih kvantitativnih istraživanja ove teme u svijetu.

Istraživanje je provedeno na uzorku majki koje su se odazvale na istraživanje oglašeno na društvenim mrežama (*online*) i u udrugama koje se bave darovitom djecom. Radi se o selekcioniranom uzorku pa bi za generalizaciju rezultata u budućim istraživanjima uzorak trebao biti brojniji i znatno heterogeniji. U istraživanju nije uzet u obzir broj darovite djece u obitelji. Dosadašnja istraživanja pokazala su da postojanje više djece s posebnim potrebama u obitelji može biti rizičan faktor, posebno za roditeljsko sagorijevanje, iako su se ta istraživanja odnosila uglavnom na mentalne i tjelesne poteškoće (Gérain i Zech, 2018). Moguće je da postojanje više darovite djece u obitelji također predstavlja faktor rizika. Također, buduća istraživanja trebala bi uzeti u obzir i postojanje dvostruko posebne darovite djece u obitelji, tj. djece koja uz darovitost imaju i određenu poteškoću kao što je ADHD ili autizam jer dosadašnja istraživanja pokazuju veću razinu stresa kod roditelja ove djece (Wells, 2018). Također, nismo uzeli u obzir jesu li majke darovite djece i same darovite. Bilo bi zanimljivo ispitati je li roditeljstvo lakše ili manje stresno ako roditelj i dijete imaju isti intelektualni status. I na kraju, u istraživanje su bile uključene samo majke pa bi u buduća istraživanja trebalo uključiti i očeve darovite djece.

Literatura

- Abdulla Alabbasi, A.M., Ayoub, A.A.E. i Ziegler A. (2021). Are gifted students more emotionally intelligent than their non-gifted peers? A meta-analysis. *High Ability Studies*, 32, 189–217. doi: 10.1080/13598139.2020.1770704
- Albert, R. S. (1980). Exceptionally gifted boys and their parents. *Gifted Child Quarterly*, 24(4), 174-179. <https://doi.org/10.1177/001698628002400409>
- Barbe, W. B. (1956). A study of the family background of the gifted. *Journal of Educational Psychology*, 47(5), 302-309. <https://doi.org/10.1037/h0041317>
- Bishop B. D. (2012). *Parenting stress in mothers of gifted and typical children*. Neobjavljeni magistarski rad, University of Alberta. Dostupno na <https://era.library.ualberta.ca/items/c5166676-4a9a-4add-9eaa-89950c8624d1> Pristupljeno 13. 9. 2023.
- Cohen, S., Kamarck, T. i Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 24(4), 385–396. <https://doi.org/10.2307/2136404>
- Colangelo, N. i Dettmann, D. F. (1983). A review of research on parents and families of gifted children. *Exceptional Children*, 50(1), 20–27. <https://doi.org/10.1177/001440298305000103>
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. i Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71–75. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4901_13

- Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D., Oishi, S. i Biswas-Diener, R. (2010). New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings. *Social Indicators Research*, 97, 143-156. <https://doi.org/10.1007/s11205-009-9493-y>
- Eklund, K., Tanner, N., Stoll, K. i Anway, L. (2015). Identifying emotional and behavioral risk among gifted and nongifted children: A multi-gate, multi-informant approach. *School Psychology Quarterly*, 30, 197–211. <https://doi.org/10.1037/spq0000080>
- Eren, F., Omerelli Cete, A., Avcil, S. i Baykara, B. (2018). Emotional and behavioral characteristics of gifted children and their families. *Noro Psikiyatri Arsivi*, 55(2), 105-112. DOI:10.5152/NPA.2017.12731
- Fang, Y., Luo, J., Boele, M., Windhorst, D., van Grieken, A. i Raat, H. (2022). Parent, child, and situational factors associated with parenting stress: a systematic review. *European Child & Adolescent Psychiatry*. <https://doi.org/10.1007/s00787-022-02027-1>
- Gerain, P. i Zech, E. (2018). Does informal caregiving lead to parental burnout? Comparing parents having (or not) children with mental and physical issues. *Frontiers in Psychology*, 9 (884), 1-10. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00884>
- Hsueh, W. C., i Moon, S. (1998). Families of gifted children in Taiwan: A comparative review of the literature. *Gifted and Talented International*, 13(1), 5–13. <https://doi.org/10.1080/15332276.01.11672871>
- Hudek-Knežević, J., Kardum, I. i Lesić, R. (1999). Efekti percipiranog stresa i stilova suočavanja na tjelesne simptome. *Društvena istraživanja*, 8, 543-561.
- Jen, E., Wu, J. i Gentry, M. (2015). Social and affective concerns high-ability adolescents indicate they would like to discuss with a caring adult. *Journal of Advanced Academics*, 27(1), 39–59. <https://doi.org/10.1177/1932202X15621904>
- Jurčec, L., Ljubin Golub, T., Rijavec, M. (2021). Teachers' wellbeing: The role of calling orientation, job crafting and work meaningfulness. U C. Pracana i M. Wang (Ur.), *Psychological Applications and Trends 2021* (str. 167–171). Lisboa: InScience Press. (str. 167) doi:10.36315/2021
- Košir, K., Horvat, M., Aram, U. i Jurinec, N. (2015). Is being gifted always an advantage? Peer relations and self-concept of gifted students. *High Ability Studies*, 27(2), 129–148. <https://doi.org/10.1080/13598139.2015.1108186>
- Llinares-Insa, L. I., Casino-García, A. M. i García-Pérez, J. (2020). Subjective well-being, emotional intelligence, and mood of parents: A model of relationships. *Impact of Giftedness. Sustainability*, 12(21), 8810. <https://doi.org/10.3390/su1221881>
- Macuka, I., Šimunić, A. i Reić Ercegovac, I. (2022). Sagorijevanje u roditeljskoj ulozi – validacija hrvatske verzije Upitnika sagorijevanja u roditeljstvu. *Psihologijske teme*, 31 (3), 763-783. <https://doi.org/10.31820/pt.31.3.15>
- Marland, S.P., Jr. (1972). *Education of the gifted and talented, Volume I*. Report to the Congress of the United States by the U.S. Commissioner of Education. U.S. Government Printing Office.
- McDowall, J. (2019). *Exploring the experiences of New Zealand mothers raising intellectually gifted children: Maternal strains, resources, and coping behaviours*. Neobjavljeni magistarski rad, University of Canterbury. Dostupno na <https://ir.canterbury.ac.nz/server/api/core/bitstreams/366c78bf-9702-487d-af1e-be446d677f8e/content>. Pristupljeno: 13. 9. 2023.

- Mikolajczak, M. i Roskam, I. (2018). A theoretical and clinical framework for parental burnout: The balance between risks and resources. *Frontiers in Psychology*, 9 (886). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00886>
- Mikolajczak, M., Raes, M.E., Avalosse, H. i Roskam, I. (2018a). Exhausted parents: sociodemographic, child-related, parent-related, parenting and family-functioning correlates of parental burnout. *Journal of Child and Family Studies*, 27, 602–614. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0892-4>
- Mikolajczak, M., Brianda, M. E., Avalosse, H. i Roskam, I. (2018b). Consequences of parental burnout: Its specific effect on child neglect and violence. *Child Abuse and Neglect*, 80, 134–145. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.03.025>
- Morawska, A. i Sanders, M. R. (2009). Parenting gifted and talented children: Conceptual and empirical foundations. *Gifted Child Quarterly*, 53(3), 163–173. <https://doi.org/10.1177/0016986209334962>
- Nomaguchi, K. i Johnson, W. (2016). Parenting Stress among Low-Income and Working-Class Fathers: The Role of Employment. *Journal of Family Issues*. 37(11):1535-1557. doi: 10.1177/0192513X14560642.
- OECD Family Database (2020, studeni). *LMF1.2. Maternal employment rates*. https://www.oecd.org/els/family/LMF1_2_Maternal_Employment.pdf. Dostupno na <https://www.oecd.org/els/family/database.htm>. Pristupljeno: 13. 9. 2023
- Olčar, D., Rijavec, M., Ljubin-Golub, T. (2019). Primary school teachers' life satisfaction: the role of life goals, basic psychological needs and flow at work. *Current Psychology*, 38(2), 320-329. DOI 10.1007/s12144-017-9611-y
- Peebles, J. L., Mendaglio, S. i McCowan, M. (2023). The experience of parenting gifted children: A thematic analysis of interviews with parents of elementary-age children. *Gifted Child Quarterly*, 67(1), 18-27. <https://doi.org/10.1177/00169862221120418>
- Perković Krijan, I., Jurčec, L. i Borić, E. (2015). *Primary School Teachers Attitudes toward Gifted Students*. *Croatian Journal of Education*, 17(3), 681-724.
- Renati, R., Bonfiglio, N. S. i Pfeiffer, S. (2016). Challenges raising a gifted child: Stress and resilience factors within the family. *Gifted Education International*, 33(2), 145–162. <https://doi.org/10.1177/0261429416650948>
- Renati, R., Bonfiglio, N. S., Dilda, M., Mascia, M. L. i Penna, M.P. (2023). Gifted Children through the eyes of their parents: talents, social-emotional challenges, and educational strategies from preschool through middle school. *Children*, 10(1), 42. <https://doi.org/10.3390/children10010042>
- Rijavec, M. (2023). *Daroviti u društvu: identifikacija, obrazovanje i perspektive u životu*. IEP.
- Rimlinger, N.A. (2016). *Dwelling on the right side of the curve: An exploration of the psychological wellbeing of parents of gifted children*. Neobjavljena doktorska disertacija, The Australian National University. Dostupno na: <https://openresearch-repository.anu.edu.au/handle/1885/110543> Pristupljeno: 13. 9. 2023.
- Robinson, N. M., Lanzi, R. G., Weinberg, R. A., Ramey, S. L. i Ramey, C. T. (2002). Family factors associated with high academic competence in former Head Start children at third grade. *Gifted Child Quarterly*, 46, 278–290. DOI: 10.1177/001698620204600404
- Rogers, K. i Silverman, L. (2001). The physical, social, emotional, and environmental differences of profoundly gifted children: A comparative study. U S. Aussoline i N. Colangelo (Ur.), *Talent development IV: Proceedings from the 1988 Henri B. and Jocelyn Wal-*

- lace national research symposium on talent development (str. 419–423). Great Potential Press.
- Roskam, I., Brianda, M.E. i Mikolajczak, M. (2018). A step forward in the conceptualization and measurement of parental burnout: The parental burnout assessment (PBA). *Frontiers in Psychology*, 9 (758). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00758>
- Ryff, C.D. i Singer, B.H. (2008). Know Thyself and Become What You Are: A Eudaimonic Approach to Psychological Well-Being. *Journal of Happiness Studies*, 9, 13–39. <https://doi.org/10.1007/s10902-006-9019-0>
- Saliez, Z., Vandeuren, A., Roskam, A. i Mikolajczak, M. (2022). Are parents of intellectually gifted child(ren) at higher, lower or equal risk for parental burnout? *Frontiers in Psychiatry*, 13, B 1-6. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2022.1003167>
- Séjourné, N., Sanchez-Rodriguez, R., Leboulenger, A. i Callahan, S. (2018). Maternal burnout: an exploratory study. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 36(3), 276-288. DOI: 10.1080/02646838.2018.1437896
- Silverman, K. L. i Kearney, K. (1989). Parents of extraordinarily gifted. *Advanced Development Journal*, 1(1), 41-56.
- Tabachnick, B. G. i Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*. Ballyn and Bacon.
- Taghipour Javan, A. A., Hassan nattaj, F. i Shooshtari, M. (2015). Comparison of dimensions of psychological well-being of mothers of mentally handicapped, gifted and normal children. *Research in Cognitive and Behavioral Sciences*, 4(2), 73-88.
- Vigouroux, S.L. i Scola, C. (2018). Differences in Parental Burnout: Influence of Demographic Factors and Personality of Parents and Children. *Frontiers in Psychology*, 2(9), 887. doi: 10.3389/fpsyg.2018.00887.
- Vizek-Vidović, V. (2008). Osobine darovite djece. U V. Vlahović Štetić (ur.). *Daroviti učenici: Teorijski pristup i primjena u školi* (str. 25–44). Institut za društvena istraživanja.
- Wells, C. (2018). *The Experience of Parenting Stress in Parents of Twice-Exceptional Children*. Neobjavljena doktorska disertacija, Walden University. Dostupno na: <https://scholarworks.waldenu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=7425&context=dissertations>. Pristupljeno 13. 9. 2023.

Parental burnout, stress, and well-being of mothers of gifted and non-gifted children

Abstract

Parenting gifted children has many challenges as well as benefits, so the aim of this research was to test differences in parental burnout, perceived stress, life satisfaction and psychological flourishing of mothers of gifted and non-gifted children. The sample included 66 mothers of gifted and 63 mothers of non-gifted children. The following instruments were used: Parental Burnout Assessment, Perceived Stress Scale, Life Satisfaction Scale and Flourishing Scale. It was expected that mothers of gifted and non-gifted children would not differ in the level of parental burnout but mothers of gifted children would exhibit a higher level of both perceived stress and well-being. Differences in the examined variables between mothers of gifted and non-gifted children were tested with a t-test. The results showed that mothers of gifted children are more educated, but do not differ significantly from mothers of non-gifted children in any of the examined variables.

Key words: giftedness, life satisfaction, problems of parents of gifted children, psychological flourishing

